

הרב צבי וייספיש

ראש ישיבת הר"ן

אם נתגברה חס ושלוש בעון גזל, ואם אין דין למטה כו', ועל ידי התשובה בזה יתהפך מדת הדין למדת הרחמים'.

והנה בדין עיר הנדחת אמר הכתוב (דברים יג יח): 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים והרבך כאשר נשבע לאבותיך'. וכתב הריקאנטי שם שכוונת הענין הוא שיעבור ה' מכסא דין לכסא רחמים, היינו בחינת המתקת הדינים, וז"ל: 'למען ישוב ה' כטעם בשושה ונחת תושעון, או יהיה לשון שובה ממש, כטעם עמוד מכסא הדין ושב על כסא רחמים. וזהו ונתן לך רחמים ממש'. וביאור הענין מאי טעם צריך דוקא בענין זה להפוך את מידת הדין למידת הרחמים, כתב באור החיים שם, וז"ל הנצרך לענינו: 'כוונת מאמר זה כאן לפי שצוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב ואפילו בהמתם, מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, כמו שספרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך, כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה עצמה תהיה נשרשת ברוצחי עיר הנדחת, לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים, הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות, מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה. ואומרו ורחמך העיר בזה שכל זמן שהאדם הוא בגדר טבע אכזרי כמו כן יתנהג ה' עמו שאין ה' מרחם אלא לרחמן'.

אמנם גם זה אינה הבטחה לכל אדם אשר ישתף מעשיו בהכרתת עיר הנדחת, אלא רק לזה שעשה מעשיו לשם שמים ולא לשום פניה עצמית, וכמו שביאר באור החיים שם בסוף דבריו, וז"ל: 'ואומרו כי תשמע נתן טעם להבטחתו כי בשלמא אם היתה

מסכת סנהדרין מתחילה בהלכות דיינים ומסתיימת במתניתין בדין דלא ידבק בידך מאומה מן החרם, וז"ל המשנה: 'ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם'. ע"כ. ולכאורה היה לו לפרש כפשוטו וכמו שנתבאר בעבודה זרה (לד: גבי הא דאסור ליהנות מדברי עבודה זרה. והנה בגמרא (ק"ג:) דרשוהו בענין אחר וז"ל: 'כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם וכו'. מאן רשעים, אמר רב יוסף גנבי. תנו רבנן רשע בא לעולם חרון בא לעולם, שנאמר בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה'. ע"כ. והדבר צריך ביאור.

והנה יש לבאר תחילה בענין חומר עוון הגניבה דהנה אמרו ז"ל (שבת לב:): 'בעון גזל הגובאי עולה, והרעב הווה, ובני אדם אוכלים בשר בנייהן ובנותיהן, שנאמר שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים'. ע"כ. עוד אמרו (קהלת רבה פרשה א) דבסאה של עוונות גזל מקטרג בראש. ובטעם הדבר כתב בשיח יצחק (דרוש לשבת תשובה) כיון שהגזול ממון שאינו שלו, מגלה במעשיו שיש בנפשו שורש כפירה בהשגחת ה', וז"ל: 'והנה אמרו חז"ל קופה מלאה עוונות, גזל עולה ומקטרג בראש כמו שנאמר ובצעם בראש כולם, כי באמת כל העוונות שאדם עושה על ידי תבערת יצרו וחמדתו, יש לו קצת התנצלות, כי יצרו של אדם רע מנעוריו, וקשה לעמוד כנגדו, אבל עוון זה הוא כפירה ממש בהשגחתו יתברך הפרטית, כמבואר'.

היוצא לנו מדבריהם שהגזל והחמס עונם חמור על למאוד, כיון שהם מניצוץ של כפירה בהשגחת ה', ולכן מעוררת גם את מידת הדין וכמו שכתב בקרן אורה (תענית טו:), וז"ל: 'כדי למרק מדת דינו הגדול

שער

דרשות הדרין

הרב צבי וייספיש

ז"ל חרב בא לעולם על עינוי הדין ועל עוות הדין ולא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, וזהו דוגמת חרבן עולם התוהו. ע"כ.

הרי לנו שהדן דין אמת לאמיתה נעשה שותף במעשה בראשית בשיתוף הרחמים לדין, וכתב הרמ"ז (זהר שמות עמוד 171) לבאר שענין שיתוף הרחמים לדין, הוא ענין המתקת הדין, וז"ל: 'שהחסדים יש להם שתי בחינות, האחת היא שרשם בדעת והשנית היא התפשטותם בגופא דזעיר, וגם זה בשתי בחינות מכוסה ונגלה. וצריך לדעת כי דין אמת הוא משפט לזה שמעמידו בשלו, וכמו שהגבורות מגבילות הקצבה הנאותה לכל לפי מה שראוי לו והוא הוא פועל הדין המתקן, ולכן אמרו רז"ל משפט לזה, שמחזיר לו את שלו, וצדקה לזה, שמוציא גזלה מתחת ידו'.

ומעתה ישתרשו תחילה וסוף מעשי גבלות כי חפץ היה ה' לזכות את ישראל במידת הרחמים לכן כונן להם בית דין של מטה הדין דין אמת לאמיתה של תורה ומשתף בזה שם הרחמים לשם הדין וממתיק את הדינים, וכאשר יעשה האדם את מצוות בוראו, ואף כאשר יקיים מצות שריפת והשמדת עיר הנידחת ללא שישתף פניה עצמית לקחת לעצמו ממונם, שיש לה שורש ניצוץ של כפירה, באשר שחפץ בממון שאינו שלו, הרי הוא מביא רחמים לעולם, ואם ח"ו יעשה כדת לעצמו הרי שמביא רעה לעולם. וזהו שאמרו שזוהי כונת הכתוב שולא ידבק בידך מאומה מן החרם, היינו אותם הרשעים שגונבים ממון שאינו שלו, וזהו גם המשך הדברים שכאשר רשע בא לעולם רעה באה לעולם, וכאשר צדיק בא לעולם טובה באה לעולם.

הרציחה של אנשי עיר הנדחת לנקמה אנושית, יש מקום להנמשך מהדבר, מה שאין כן עתה שאין המעשה אלא מטעם קבלת מצות המלך, והוא אומרו כי תשמע בקול ה' לשמור את כל מצותיו, כי כשעושים משפט בעיר הנדחת כאלו קיימו כל מצות ה' כאומרם ז"ל בסנהדרין. ע"כ. נמצא שזה שאינו עושה מעשיו לשם שמים הרי שידבק בו מידת האכזריות ולא ישרה עליו מידת הרחמים. ויש להוסיף בזה הענין צה שנתבאר בתחילת הדברים בטעם הדבר שהחמירו חכמינו בעון הגזל, כי הגזל הרי הוא ככופר בעיקר בהשגחת ה' יתברך בעולם, ומעורר מידת הדין. כמו כן מעשיו של זה הלוקח מן החרם הרי הוא גונב ממון שאינו שלו, הנועד לשריפה. והרי מלבד מה שאינו עושה מעשי המלך ומקבל עליו מצוותיו, הוא גם חוטא בחטא הכפירה. ומעורר מידת הדין.

ומעתה מבואר גם מה שייכא סוף מסכתין לתחילת המסכתא דהרי שם איירי בסוגיות הדינים והמשפטים וכיצד ראוי לדון דין אמת, וכבר אמרו ז"ל (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי יח יג) שכל הדין דין אמת לאמתו, מעלה עליו הכתוב כאלו שותף במעשה בראשית. וביאר בענין זה בעמק המלך (שער ה פרק מו), וז"ל: 'וזה אמרם ז"ל כל דיין הדין דין אמת לאמיתו, כי אמת הוא סוד מדת הרחמים, הוא כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וזהו אומרם, אם יש דין למטה, אין דין למעלה, אלא רחמים, כי על עמוד דין אמת, העולם קיים, כאמרם ז"ל בפרקי אבות. ודוגמתו בעולם התיקון, אם חס ושלוש נסתלק עמוד הדין, נאמר וקבע את קבעיהם נפש, ואמרו רבותינו

שער

דרשות הדרן

הרב צבי וייספיש